

**М. Швалб,**

голов. бібліограф ЦНБ Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

**В. Грамма,**

доц. Харківської державної академії культури, канд. біолог. наук

**С. Глибицька,**

голов. бібліограф ЦНБ Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

## **Створення бібліографічних посібників – основний напрям діяльності Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна**

У статті розкриваються основні напрями бібліографічної діяльності Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

**Ключові слова:** Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, бібліографічна діяльність університетської бібліотеки.

The article is dedicated to main ways of bibliographical activities of Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University.

**Keywords:** Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv National University, bibliographical activities of universities.

**Ц**ентральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна має 200-річний досвід роботи з інформаційно-бібліографічного забезпечення науково-дослідної та навчально-виховної роботи вишу.

Показчики, створені співробітниками ЦНБ упродовж усіх років її існування, видавалися у формі книг, брошур, буклетів, друкувалися в періодичних виданнях і збірниках, а також на сторінках університетської багатотиражки. У XIX – першій половині XX ст. вони виходили нечасто. Інтенсивна систематична бібліографічна робота в ЦНБ ведеться з середини 1950-х рр. Упродовж 1976–1980 рр. співробітниками ЦНБ спільно з ученими Харківського університету було видано стільки показників, скільки за цей же час в інших дев'яти університетах України, разом узятих [3]. На сьогоднішній день бібліографічна продукція ЦНБ нараховує більше 500 видань.

На початку XIX ст. це були друковані каталоги книг, зібраних у фонді бібліотеки Харківського університету. Перший університетський бібліотекар, професор грецької та французької словесності Я. Я. Белен-де-

Баллю склав каталог грецьких рукописів, придбаних В. Н. Каразіним у 1806 р. Він побачив світ у 1807 р. і став першим виданням бібліотеки [15].

Пізніше, у 1826 р., ректором університету В. Я. Джунковським, який взяв на себе функції бібліотекаря, був створений перший друкований каталог книг, що зберігаються у бібліотеці [16]. Каталог зафіксував і систематизував усі наявні у фонді видання, після чого вони стали доступні читачам.

Надалі бібліотекою випускалися каталоги, які відображали постійно зростаючий фонд, дарчі колекції, бюлетені нових книг, котрі надійшли до бібліотеки. Загалом у дореволюційний період вийшло 39 видань. Ці посібники докладно проаналізовані у роботі В. К. Мазманьянц, Б. П. Зайцева, С. М. Куделка «Історія Центральної наукової бібліотеки Харківського університету (1805–1917)» [6].

Якщо перший друкований каталог книг був створений ректором університету В. Я. Джунковським, то до складання каталогу 1866 р. залучалися професори І. К. Косов, М. О. Лавровський, І. О. Свірідов, С. В. Пахман, а 1884-го – професор Ю. І. Морозов. Прізвища

згаданих вчених не були зазначені у виданнях. Їх виявили В. К. Мазманьянц, Б. П. Зайцев, С. М. Куделко у процесі наукових пошуків [6, с. 43]. Каталоги з фізико-математичних наук (1899–1902 рр.) підготував професор М. О. Тихомандрицький. Цілком зрозуміло, що без допомоги вчених лише своїми силами бібліотека не змогла б впоратися з поставленим завданням.

Серед бібліографічних праць цього періоду особливий інтерес викликає, підготовлений помічником бібліотекаря Г. С. Чириковим, «Указатель книг и брошюр, напечатанных в Харькове с 1806 по 1879 год» (Х., 1890) [14]. Незважаючи на те, що цьому покажчику вже більше ста років, він й нині користується підвищеним попитом у читачів. Можна лише пожаліти, що не виявилось в Харкові бібліографічних сил, які б продовжили цей довідник, принаймні до 1917 р.

У перші роки радянської влади бібліотека пережила низку змін, пов'язаних з реорганізацією університету та створенням на його базі Харківського інституту народної освіти (ХІНО), а потім, у 1933 р., відновленням університету, до складу якого знову увійшла наукова бібліотека. За цей період вдалося опублікувати лише три зведених покажчика надходжень зарубіжної наукової періодичної літератури до книгозбірень Харкова. Бібліографи займалися, головним чином, рекаталогізацією та створенням систематичного каталогу [13].

У повоєнні роки бібліотека розгортає велику за своїм обсягом роботу зі створення бібліографічних покажчиків. Значна заслуга в цьому належить тодішньому директору бібліотеки Л. І. Гуревичу та старшому бібліографу Х. С. Наделью. По-перше, завдяки їхнім зусиллям було підготовлено цілу когорту висококваліфікованих спеціалістів, таких як М. Г. Швалб, В. К. Мазманьянц, В. А. Станішевський, Р. А. Ставинська, М. Л. Штрайміш, Е. С. Беркович та ін. По-друге, були закладені основи харківської університетської школи бібліографів. По-третє, в ЦНБ відкрили довідковий сектор науково-бібліографічного відділу, фонди якого стали базою для підготовки багатьох бібліографічних посібників, виконання бібліографічних довідок, проведення бібліотечно-бібліографічних занять.

У зв'язку з підготовкою до 150-річного ювілею університету розглядалося питання про піднесення якості бібліографічних посібників, які готувала бібліотека [7].

Тоді ж завідувач науково-бібліографічного відділу Х. С. Надель запропонував створити бібліографічний словник вчених університету [8]. Цю пропозицію підтримав ректор університету М. І. Буланкін, який добре розумів значення бібліографії у розвитку науки. У 1952 р. він опублікував фундаментальний покажчик вітчизняних робіт з біохімії білків. Біобібліо-

графічний словник вчених університету з'явився на світ дещо пізніше: у 1995 р. — вийшов його перший том, присвячений ректорам, у 2001-му — другий том — «Історики». Але вже тоді, в середині 1950-х, бібліотека поставила перед собою мету звернути увагу науковців на бібліографічну діяльність як важливу частину наукових досліджень. Крім того, необхідно було серйозно зайнятися бібліографічним навчанням студентів, аспірантів, викладачів, наукових співробітників університету, щоб ліквідувати, на решті, бібліографічну неграмотність.

Бібліотека для реалізації цих завдань склала серію бібліографічних пам'яток з окремих галузей природничих наук (астрономії, математики, механіки, фізики, хімії, біології). За домовленістю з факультетами науково-бібліографічний відділ почав проводити ознайомлювальні заняття зі студентами у рамках курсу «Основи бібліографії та інформатики», які тривають й донині. На різних факультетах університету співробітники бібліотеки виступали з бібліографічними оглядами новинок літератури.

Напередодні 150-річного ювілею університету колектив бібліотеки провів велику роботу з розкриття змісту наукових періодичних видань вишу. Були створені бібліографічні покажчики до «Записок Харьковского университета» за 1874–1919 рр. (Х., 1953), «Ученых записок Харьковского государственного университета имени А. М. Горького», праць факультетів та науково-дослідних установ за 1934–1953 рр. (Х., 1955), продовжуваних видань наукових товариств: історико-філологічного, математичного, дослідників природи, наукової медицини та гігієни (Х., 1955). Укладачами цієї серії покажчиків виступили Е. С. Беркович, Р. А. Ставинська, В. А. Станішевський, М. Г. Швалб, М. П. Валюконіс та ін. До ювілейної дати ЦНБ видала першу велику біобібліографію, присвячену засновникові Харківського університету Василю Назаровичу Каразіну [5]. До неї увійшло понад 600 джерел. Структура покажчика відображає різнобічну діяльність В. Н. Каразіна. Праця забезпечена і допоміжним апаратом — іменним покажчиком. У 2004 р. бібліографія вченого-подвижника була доповнена і перевидана [5].

Вона відкрила серію посібників, присвячених вченим Харківського університету. Був також підготовлений 4-томний покажчик друкованих праць учених Харківського університету за 1933–1955 рр., який, на жаль, залишився ненадрукованим, хоча, як і раніше, зберігає свою інформаційну цінність.

У 1960-х рр. бібліографічна діяльність ЦНБ продовжувала розвиватися за такими напрямками:

- розкриття фондів бібліотеки, в першу чергу — відділу рідкісних книг;
- створення біобібліографічних покажчиків;
- бібліографічне висвітлення робіт науковців окре-

мих колективів (факультетів, кафедр, товариств, закладів);

- розкриття змісту періодичних видань університету;
- вивчення історії Харківського університету і його установ;
- підготовка проблемно-тематичних показників літератури з актуальних напрямів науки (охорона природи, ядерна фізика, математика, шевченкознавство, гетерозис та ін.);
- створення посібників на допомогу навчальному процесу та виховній роботі;
- орієнтація в бібліографічних ресурсах.

Традиційним напрямом бібліографічної діяльності ЦНБ було і залишається створення посібників, які розкривають фонди бібліотеки. У цій царині помітною подією стало видання у 1962 р. каталогу «Инкунабулы ЦНБ», створеного О. С. Александрович. До речі, цей посібник побачив світ раніше аналогічних радянських видань, які були випущені у Москві (1963) та Києві (1974) [12]. Каталог інкунабул позитивно оцінив видатний український бібліограф Ф. П. Максименко, який виявив посилання на цей документ у зарубіжних бібліографічних джерелах. У 2003 р. була створена електронна версія другого видання каталогу інкунабул з коментарями та фоторядом. Як і електронні версії інших показників ЦНБ останнього десятиліття, вона розміщена в електронному архіві (репозитарії) ХНУ імені В. Н. Каразіна на сайті бібліотеки (<http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr/>).

Співробітники відділу рідкісної книги В. А. Репринцева, Л. П. Калініна, І. І. Морозова (Кононенко) та інші підготували показники прижиттєвих та рідкісних видань Т. Г. Шевченка, Лесі Українки, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, а також показники книг петровської епохи, грецьких рукописів XIV–XVIII ст., польських рукописів і рідкісних книг, російського нелегального і забороненого друку, видань друкарні Харківського університету тощо.

Серед ретроспективних посібників, які розкривають фонд бібліотеки, слід назвати три показники дисертацій, захищених у Харківському університеті з 1935-го по 1980 р., до яких загалом увійшло 3053 назви (Х., 1973, 1975, 1991).

До посібників, що містять відомості про поповнення фонду бібліотеки, належать поточні видання, які у 50-х рр. були представлені списками нових надходжень на сторінках університетської багатотиражки. З 1967 р. почав виходити бюлетень «Новые книги, поступившие в ЦНБ», а з 1968-го – «Список новых иностранных книг, поступивших в библиотеки вузов г. Харькова». Видання першого через кілька років припинилося, а Список постійно виходив упродовж 13 років, що засвідчувало результативність роботи методичного об'єднання вузівських бібліотек міста, центром якого й понині залишається ЦНБ ХНУ імені

В. Н. Каразіна. Вже вийшло 22 випуски, кожен з яких містить список бібліотек-учасниць, алфавітний показник авторів, назв, персоналій, географічний показник країн-видавців. Незмінними укладачами цих посібників були Р. С. Лівшиць і А. В. Дашковська. Випуск загальносоюзних «Зведених каталогів зарубіжних книг» ДПНТБ СРСР і ВДБІЛ за участі в них ЦНБ Харківського університету зробили недоцільним випуск регіонального зведеного каталогу.

Важливий напрям бібліографічної діяльності ЦНБ – створення серії біобібліографічних показників, присвячених вченим Харківського університету. Такі видання засвідчують рівень університетської науки, репрезентують окремі наукові школи і напрями. Були видані показники, присвячені репресованим у 30-ті роки видатним діячам природоохоронного руху, професорам-екологам В. В. Станчинському, С. І. Медведєву, які вперше в світі здійснили біогеоценологічні дослідження і заклали теоретичні основи охорони природи.

Підготовці таких показників приділяється постійна увага: персональні біобібліографічні показники становлять майже половину усіх посібників, виданих за два останні десятиліття. За період з 1949 р. з'явилися показники, присвячені таким вченим університету, як історик Д. І. Багалій, філологи О. О. Потебня і І. І. Срезневський, економіст П. І. Верба, математики О. М. Ляпунов і О. В. Погорєлов, фізик І. М. Ліфшиць, астроном М. П. Барабашов, хімік М. А. Ізмайлов, геолог В. П. Макрідін, біологи О. М. Нікольський і В. М. Нікітін, педагог П. А. Ярмоленко та ін.

У створенні персональних показників брали участь бібліографи: М. Г. Швалб, В. Д. Прокопова, Ю. Г. Шевченко, І. О. Блохіна (Гуменюк), О. Л. Драголі, Н. І. Коваленко, А. В. Евтушенко, В. І. Унучек, А. Ю. Караваєва, Т. П. Худоярова, С. Б. Глибицька, С. Р. Марченко, Ю. Ю. Полякова, О. С. Журавльова, Г. В. Штан; науковці: О. Ф. Коченков, А. М. Матвієнко, В. І. Махінко, В. С. Михайленко, В. М. Грамма, В. Ф. Чешко, Ю. Г. Шкорбатов, Є. Ф. Широкоград, Б. П. Зайцев, В. І. Кадєєв, С. І. Посохов, С. М. Куделко, Н. М. Кізілова та ін.

Завдяки багаторічній співпраці з науковою бібліотекою Кирила і Мефодія (Болгарія) вдалося підготувати і видати у Софії фундаментальний біобібліографічний показник, присвячений життю і діяльності відомого історика, професора Харківського університету і болгарського громадського діяча Марина Дрінова. В. К. Мазм'яньнц збирав для цього видання великий матеріал, опублікований у дореволюційній та радянській пресі.

Свою заслугу бібліотека вбачає в тому, що вона однією з перших відгукнулася на необхідність зібрати в єдине ціле різноманітний матеріал про видатного українського філософа й письменника Г. С. Сковороду і видала про нього чотири показники [10].

Багато біобібліографій видавалося і за межами університету, наприклад видавництвами «Наукова думка» [9], «Наука» [2], в центральних журналах та збірниках [11]. Це роботи О. А. Авксентьєвої, Н. М. Березюк, М. Г. Швалба та ін.

Не можна не згадати показники праць окремих наукових колективів (факультетів, кафедр, лабораторій, товариств): географічного, історичного, радіофізичного факультетів; кафедри генетики і цитології, кафедри історіографії, джерелознавства та археології, підготовлених до їх ювілеїв; показники наукової продукції найстарішої української обсерваторії при Харківському університеті та матеріалів з її історії; показники публікацій Інституту хімії та інших колективів. Ці посібники створювалися за активної участі вчених університету, що належать до відповідних підрозділів.

У 2004 р. вийшов друком біобібліографічний довідник «Вихованці Харківського університету», де зібрані матеріали про лауреатів Нобелівської премії, академіків і членів-кореспондентів Української та Російської академії наук, інших видатних вчених, Героїв Радянського Союзу та Героїв Соціалістичної Праці, державних, громадських і політичних діячів, видатних служителів церкви, відомих письменників і діячів мистецтв. У 2008 р. побачив світ аналогічний довідник «Почесні члени Харківського університету», серед яких імена видатних учених, письменників, політичних діячів.

Слід сказати і про показники, присвячені вітчизняним бібліотечним діячам: ректору Харківського університету 1821–1826 рр. В. Я. Джунковському, який виконував обов'язки бібліотекаря упродовж 1824–1826 рр. (Х., 2008); бібліотекознавцю, директору ЦНБ кінця XIX – початку XX ст. К. І. Рубинському (Х., 1998, 2010). Ці показники, складені бібліотекознавцем і бібліографом Н. М. Березюк, представлені в її книгах, присвячених цим видатним особистостям [1]. Були створені персональні показники бібліографів Харківського університету другої половини XX ст.: М. Г. Швалба, Р. А. Ставинської, В. К. Мазманынц, В. Д. Прокопової, Н. М. Березюк. До цього ж ряду належить «Биобиблиографический словарь руководителей библиотеки Харьковского университета» (уклад. Р. П. Чигринова), який уміщено у книзі Н. М. Березюк, І. Г. Левченко, Р. П. Чигринової «Библиотека Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина за 200 лет» (Х., 2006), а також статті про бібліографів Харківського університету у 1-му та 3-му випусках довідника «Українські бібліографи: Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія» (К., 2008, 2011).

Особливу групу ретроспективних посібників становлять тематичні показники, присвячені найважливішим науковим напрямом, за якими працюють

науковці Харківського університету. Ініціаторами їх складання виступають, як правило, факультети. Створюється творчий колектив – провідні фахівці кафедри та бібліографи ЦНБ. Іноді вчені виступають науковими консультантами, а співробітники бібліотеки – бібліографічними редакторами. Одним з найбільш ґрунтовних посібників цього напрямку є «Охрана и рациональное использование природы» (у 3-х частинах) (Х., 1979, 1981, 1983).

Важливим джерелом вивчення рідного краю став систематичний показник «Фауна и флора Харьковской области. Вып. 1. Животный мир» (Х., 1995), який відобразив літературу на цю тему за два століття. У його створенні брали участь доценти В. М. Грамма, І. О. Кривицький, бібліографи М. Г. Швалб, Р. А. Ставинська, Р. Г. Березинська.

У 70-х роках ЦНБ починає видавати тематичні ретроспективні показники з природничої тематики, які відображають не лише вітчизняну, а й іноземну літературу, наприклад «Ядерные реакции, вызванные дейтронами, тритонами и ядрами He3 на различных ядрах при небольших энергиях» (Х., 1970); «Квазиконформные отображения» (Х., 1972); «Вторичная ионно-ионная эмиссия» (Х., 1975); «Полосковые линии и устройства сверхвысоких частот» (Х., 1977); «Гетерозис: генетика, биофизика, биохимия, физиология» (Х., 1983, 1986, 1988); «Высокомолекулярные соединения» (Х., 1984, 1986); «Рентгенофлюоресцентный анализ» (Х., 1988).

Серед посібників гуманітарного циклу можна виокремити такі: В. Т. Горбачук «Методика преподавания украинского языка» (Х., 1978), О. О. Миронов «Шевченковедение в Дании, Швеции, Норвегии, Финляндии, Нидерландах и Бельгии» (Х., 1989), В. Д. Прокопова, І. О. Блохіна та ін. «Горьковедство на Україні» (Х., 1986, 1988), Н. В. Аксьонова, Ю. Ю. Полякова «Символічні коди народної культури (міфологія, фольклористика та етнологія) : бібліографічні матеріали з білоруської, російської та української міфології, фольклору та етнології» (Х., 2008).

Важливим напрямом роботи ЦНБ є створення серії бібліографічних посібників, що розкривають історію Харківського університету, Центральної наукової бібліотеки та інших підрозділів вишу. Найбільш значним з цього ряду став фундаментальний систематичний показник «Історія Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за двісті років» (Х., 2007). Це перероблене і доповнене видання систематичного бібліографічного показника, який виходив окремими випусками у 1982–1993 рр. і відображав історію університету з 1805-го по 1980 р. До показника увійшли відомості про публікації, що виходили в останні десятиліття, а також про праці, де відображена історія університету 1981–2006 рр. Праця включає 8393 записи і забезпечена іменним показником.

До її створення долучилися бібліографи М. Г. Швалб, В. Д. Прокопова, О. О. Авксентьева, Р. А. Ставинська, С. Б. Глибицька, М. М. Красиков, М. П. Валюконіс, Р. Г. Найко, С. С. Усатенко. Не можна не згадати й такий бібліографічний показник, як «Історія Центральної наукової бібліотеки Харківського університету (1805–1992)», доповнене перевидання якого нині перебуває у друці.

Одним з напрямів бібліографічної діяльності ЦНБ є створення рекомендаційних посібників різного цільового та читачького призначення, які були започатковані ще у 1948 р. Бібліотека підготувала понад сто таких посібників. Вони покликані допомогати у навчальній, виховній роботі, самоосвіті та сприяти розширенню кругозору. В останні роки в «Методичному віснику», який видає історичний факультет ХНУ імені В. Н. Каразіна, щорічно публікуються рекомендаційні списки нової літератури з проблем викладання історії в середніх і вищих навчальних закладах. Чимало таких посібників адресовано студентам окремих кафедр або спецсеминарів, наприклад, «Список литературы, рекомендованный студентам кафедры средней истории» (Х., 1977), «Учение о жанре» (Х., 1982, 1988), «Список литературы, рекомендованный студентам кафедры физиологии человека и животных» (Х., 1977), «Вспомогательные исторические дисциплины: хронология» (Х., 1984), «Вспомогательные исторические дисциплины: музееведение» (Х., 1986).

Бібліотека завжди приділяла велику увагу бібліотечно-бібліографічному навчанню. У 1950-ті рр. видавалася серія бібліографічних пам'яток з природничих наук, а згодом довідково-бібліографічний відділ підготував для кожного факультету посібник: «Фахівцю про бібліографію»: біологу, геологу, математику, хіміку, фізику, географу, економісту, філологу-мовознавцю, філологу-літературознавцю, історика. Ця серія знайшла позитивний відгук у бібліографознавчих дослідженнях. Наприклад, бібліотекознавець І. О. Вовченко відзначає плановість роботи бібліотеки щодо друкованої пропаганди бібліографічних знань серед студентської молоді. «Проблеми відбору бібліографічних, довідкових та періодичних видань у розглянутих посібниках вирішуються на досить високому професійному рівні» [4]. У 2002 р. вийшов рекомендаційний показник з архівознавства для студентів-істориків. У 1969-му і 1972 р. були складені рекомендаційні списки літератури на допомогу в оформленні наукових та дипломних робіт. Двома виданнями вийшов посібник «Методические рекомендации по библиографическому оформлению дипломной и научной работы» (Х., 1982, 1987), яким до введення нових ГОСТів постійно користувалися студенти та викладачі.

Бібліотека приділяла і приділяє увагу створенню показників, які орієнтують читачів у бібліо-

графічних ресурсах. Одним з перших таких спроб можна назвати роботу Х. С. Наделя, який опублікував на сторінках газети «Харьковский университет» добірку «Библиография в Харьковском университете за послевоенные годы» (1960, 8, 20 жовт., 10, 22 груд.; 1961, 12 січ.; усього 49 назв). До неї також увійшли посібники, складені вченими вишу. До цієї категорії показників належать і 15 вищеназваних пам'яток для студентів, в яких рекомендувалися найкращі на той час загальні та галузеві бібліографічні посібники і довідники, створені як в СРСР, так і за його межами.

ЦНБ, виконуючи функцію методичного центру вузівських бібліотек, з 1970 р. почала видавати «Сводный указатель библиографических работ библиотек высших учебных заведений г. Харькова». Але у зв'язку з тим, що Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка також почала видавати аналогічний показник, ЦНБ призупинила роботу над цим проектом, але продовжувала багато років збирати інформацію про бібліографічні посібники вузів міста Харкова для зведеного показника.

Говорячи про цей напрям роботи бібліотеки, варто виокремити показник «Бібліографічні видання Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за 200 років (1807–2007)», який надає читачеві відомості про всю бібліографічну продукцію ЦНБ, що вийшла до 2007 р. Його електронна версія є у електронному архіві (репозитарії) ХНУ імені В. Н. Каразіна.

Аналізуючи бібліографічну діяльність ЦНБ за два століття, можна виокремити її найбільш характерні риси:

- широкий діапазон бібліографічних посібників (каталоги, науково-допоміжні, рекомендаційні, тематичні, красназвччі, персональні, списки нових надходжень, показники бібліографічних ресурсів та ін.);
- спрямованість на допомогу навчальному процесу та науково-дослідній діяльності;
- створення системи показників з історії університету, окремих факультетів, кафедр, наукових напрямів, а також показників, присвячених видатним ученим вишу;
- високий науково-методичний рівень більшості складених бібліографічних посібників, які мають систему необхідних допоміжних показників: іменні, тематичні, географічні, таксономічні та ін.;
- участь у створенні бібліографічних посібників фахівців з різних відділів бібліотеки, а також викладачів та науковців університету.

Водночас слід відзначити, що на сьогодні тематика показників ЦНБ дещо звузилася. Це зумовлено, по-перше, тим, що в останні десятиліття книгозбірня не

має можливості у потрібній кількості виписувати російські наукові видання, реферативні журнали природничої спрямованості тощо, по-друге, з'явилися Інтернет – велика підмога для студентів та науковців університету, різні бази даних, у т. ч. бази зарубіжних електронних повнотекстових журналів. За умов істотного розширення інформаційного поля, бібліографічні розробки ЦНБ сфокусувалися на тематиці, пов'язаній з діяльністю Харківського університету, роботою його підрозділів, напрямками наукової роботи професорсько-викладацького складу. Показники ЦНБ знайомлять з історією найстарішого вишу України, пріоритетами його наукової діяльності, роботами вчених, розкривають фонди бібліотеки, котрі вже третє століття поспіль постійно поповнюються.

### Список використаних джерел

1. [Бібліографія трудов В. Я. Джунковского и литература о нем] / сост. Н. М. Березюк // Неизвестный Джунковский: ректор Харьковского университета 1821–1826 гг. Н. М. Березюк. – Х., 2008. – С. 101–122 (126 назв.); Бібліотекознавець К. І. Рубинський (1860–1930) : біобібліогр. покажч. / уклад. Н. М. Березюк. – Х. : РА, 1998. – 68 с. (183 назви) з фото. – (Сер. : Видатні постаті в історії Харківського університету); [Бібліографічний указатель трудов К. И. Рубинского и литературы о нем] / сост. Н. М. Березюк // К. И. Рубинский: библиотечарь, библиотечковед, библиограф (1860–1930) / Н. М. Березюк. – Х. : Тимченко, 2010. – С. 100–169 (296 назв.).
2. Библиография [трудов А. М. Никольского и литературы о нем] / сост. М. Г. Швалб // Александр Михайлович Никольский (1858–1942) / Б. Н. Мазурович. – М., 1983. – С. 55–75 (495 назв.).
3. Бібліографічні посібники УРСР, 1976–1980 : Держ. ретроспект. бібліогр. покажч. – Х. : Ред.-вид. відд. Кн. палати УРСР ім. І. Федорова, 1985. – LXIX, 173 с.
4. Вовченко П. А. Современное состояние и проблемы развития библиографии библиографии в СССР / И. А. Вовченко // Библиографии библиографии в СССР. Современное состояние. Организация. Проблемы : сб. науч. тр. – Л., 1987. – Вып. 2. – С. 66, 68.
5. В. Н. Каразин, 1773–1842 : биобиблиография / сост. Э. С. Беркович, Л. И. Гуревич, В. А. Станишевский, Р. И. Штраймиш; под ред. Л. И. Гуревича. – Х. : Изд-во ун-та, 1953. – 115 с. (613 назв.). – Имен. указ.; [В. Н. Каразин : библиография] / сост. Э. С. Беркович, Л. И. Гуревич, В. А. Станишевский, Р. И. Штраймиш, В. Д. Прокопова, Е. А. Узбек // «Я смело могу стать перед лицом потомков...» : [Репринт. изд. кн. Н. Тихого «В. Н. Каразин. Его жизнь и общественная деятельность»] / отв. за вып. : Харк. гор. о-во греков «Гелиос». – Х., 2004. – С. 32–87 (618 назв.), разд. паг. – Имен. указ.
6. Мазманьянц В. К. История Центральной научной библиотеки Харьковского университета (1805–1917 гг.) / В. К. Мазманьянц, Б. П. Зайцев, С. М. Куделко. – Х. : ХГУ, 1992. – 68 с.
7. Надель Х. С. Більше уваги питанню бібліографії / Х. С. Надель // Сталін. кадри. – 1948. – 10 груд.
8. Надель Х. С. Створити бібліографічний словник вчених університету / Х. С. Надель // Сталін. кадри. – 1950. – 9 січ.
9. Владимир Николаевич Никитин / сост. М. Г. Швалб; вступ. ст. В. И. Махинько. – К. : Наук. думка, 1982. – 77 с. с портр. (519 назв. на рус., укр. и иностр. яз.). – (Библиография ученых УССР).
10. Григорій Сковорода : біобібліографія / сост. Е. С. Беркович, Р. А. Ставинська, Р. І. Штраймиш; вступ. ст. А. М. Ніженець; відп. ред. А. П. Ковалівський. – Х. : Вид-во Харк. ун-ту, 1968. – 183 с. (1207 назв.); Г. С. Сковорода : біобібліографія / уклад. Е. С. Беркович, А. В. Дашковська, В. Д. Прокопова, Р. А. Ставинська, Ю. Г. Шевченко, Р. І. Штраймиш; вступ. ст. А. М. Ніженець; відп. ред. А. П. Ковалівський. – 2-е вид., випр. і доп. – Х. : Вид-во Харк. ун-ту, 1972. – 203 с. (1442 назви); Бібліографія ювілейної літератури / уклад. В. Д. Прокопова, Р. А. Ставинська, Ю. Г. Шевченко // Григорій Сковорода : 250 [1722–1972] : матеріали про відзначення 250-річчя з дня народження. – К., 1975. – С. 245–253 (250 назв.); Два століття сквородіани : бібліогр. довід. / уклад. Леонід Ушкалов, Сергій Вакулєнко, Алла Євтушенко; заг. нагляд. та наук. ред. Леоніда Ушкалова. – Х. : Акта, 2002. – 528 с.
11. Список работ А. С. Смогоржевского : [математик, 1896–1970] / сост. Е. А. Авксентьева // Укр. геометр. сб. – 1970. – Вып. 8. – С. 161–164 (76 назв.); Список печатных работ В. В. Станчинского / сост. М. Г. Швалб, В. Н. Грамма // Бюл. Моск. о-ва испытателей природы. – 1977. – Т. 82, № 6. – С. 113–117 (82 назв.); Багалій-Татарінова О. Д. [список праць] / уклад. Н. М. Березюк // Студії з архівної справи та документознавства / Держ. комітет архівів України; Укр. НДІ архів. справи та документознавства. – К., 2002. – Т. 8. – С. 194. – Прил. к ст. : Березюк Н. М. О. Д. Багалій-Татарінова : сторінки біографії. – С. 190–194; [Бібліографія В. И. Невского] / сост. Н. М. Березюк // Библиотека в контексте истории : материалы 7-й Междунар. науч. конф., Москва, 3–4 окт. 2007 г. / Рос. гос. б-ка, НПО библиотечковедения, сектор истории библиотечного дела; сост. М. Я. Дворкина. – М., 2007. – С. 271–273 (38 назв.). – Прил. к ст. : Первый директор «Ленинки» : (К 130-летию Владимира Ивановича Невского). – С. 259–273.
12. Указатели и каталоги инкунабулов : каталог выставки / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М., 1979. – 46 с.
13. Фрід'єва Н. Я. Центральна наукова бібліотека Харківського університету : іст. нарис / Н. Я. Фрід'єва // Короткі нариси з історії Харківського державного університету, 1805–1940. – Х., 1940. – С. 107–132.
14. Чириков Г. С. Указатель книг и брошюр, напечатанных в Харькове с 1805 по 1879 год // Харьк. сборник. – 1890. – Вып. 4. – С. 114–168.
15. Balen de Ballu. Notitia et descriptio aliquot codicum manuscriptorum, qui reperiuntur in bibliotheca universitatis imperialis, quae Charcoviae floret / Balen de Ballu // Conspectus praelectionum a 17 aug. 1807 ad 30 junii 1808 anni in Caesarea universitate Charcoviensi publice hadenarum. – Charcoviae : Typis universtatis, 1807. – P. III–X.
16. Dzunkowsky B. Catalogus librorum bibliothecae caesareae universitatis literarum Charcoviensis / B. Dzunkowsky. – Charcoviae : Typis academicis, 1824. – 511 p.

3 (215) 2013

ISSN 1029-7200

# БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

---

У НОМЕРІ

- **Центральна наукова бібліотека  
Харківського національного  
університету імені В. Н. Каразіна:  
минуле – сучасне – майбутнє**

## Зміст

Центральна наукова бібліотека  
Харківського національного університету  
імені В. Н. Каразіна: минуле – сучасне – майбутнє

|                                                                                                                                                                                                                               |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Журавльова І.</b> Бібліотеки вишів Харківського<br>зонального методичного об'єднання:<br>нова якість роботи . . . . .                                                                                                      | 3  |
| <b>Мошонько В.</b> Досліджуючи минуле,<br>створимо майбутнє . . . . .                                                                                                                                                         | 9  |
| <b>Бабичева О.</b> Сучасне обслуговування користувачів<br>у бібліотеці вищого навчального закладу . . . . .                                                                                                                   | 13 |
| <b>Власов П., Журавльова І.</b> Книга друкована і книга<br>електронна: розмова бібліотекаря<br>з книгарем . . . . .                                                                                                           | 16 |
| <b>Самохвалова О.</b> Впровадження<br>АБІС Absotheque Unicode<br>в університетській бібліотеці . . . . .                                                                                                                      | 22 |
| <b>Литовченко В.</b> Систематизація медичної літератури<br>в Центральній науковій бібліотеці Харківського<br>національного університету імені В. Н. Каразіна<br>за таблицями ББК. . . . .                                     | 27 |
| <b>Швалб М., Грамма В., Глибицька С.</b> Створення<br>бібліографічних посібників – основний напрям<br>діяльності Центральної наукової бібліотеки<br>Харківського національного університету<br>імені В. Н. Каразіна . . . . . | 30 |
| <b>Донець В.</b> Використання електронних баз даних<br>у сучасній бібліотеці вищого навчального закладу . . . . .                                                                                                             | 36 |
| <b>Малиновська В.</b> Культурно-просвітницька діяльність<br>Центральної наукової бібліотеки Харківського<br>національного університету імені В. Н. Каразіна . . . . .                                                         | 39 |
| <b>Евтушенко А.</b> Некоторые источники формирования<br>книжного фонда библиотеки<br>Харьковского университета в 1920–1930 гг. . . . .                                                                                        | 43 |
| <b>Кононенко И.</b> Мария Сибилла Мериан и ее труды . . . . .                                                                                                                                                                 | 47 |
| <b>Репринцева В.</b> Т. В. Калинин и его собрание<br>рукописных копий исторических документов и книг. . . . .                                                                                                                 | 50 |
| <b>Боброва М., Каплин А.</b> Судьба библиотечного собрания<br>профессора П. А. Безсонова . . . . .                                                                                                                            | 55 |
| <b>Глибицкая С.</b> Незуученное наследие<br>Григория Чирикова. . . . .                                                                                                                                                        | 59 |

## Contents

Central Scientific Library  
of V. N. Karazin Kharkiv National University:  
History – Modern – Future

|                                                                                                                                                                                                                            |    |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| <b>Zhuravliova I.</b> Libraries of the institutions of higher<br>education of Kharkiv zonal methodical association:<br>new quality of work. . . . .                                                                        | 3  |
| <b>Mokhonko V.</b> Research the past we create<br>the future . . . . .                                                                                                                                                     | 9  |
| <b>Babicheva O.</b> Modern services for users in the library<br>of the institution of higher education . . . . .                                                                                                           | 13 |
| <b>Vlasov P., Zhuravliova I.</b> Printed book<br>and electronic book: dialogue between librarian<br>and bookseller . . . . .                                                                                               | 16 |
| <b>Samokhvalova O.</b> Introduction<br>of ALIS Absotheque Unicode<br>for the university library. . . . .                                                                                                                   | 22 |
| <b>Lytovchenko V.</b> Systematization of medical literature<br>in the Central Scientific Library<br>of V. N. Karazin Kharkiv National University according<br>to the library bibliographic classification tables . . . . . | 27 |
| <b>Shvalb M., Gramma V., Hlybyska S.</b> Creating<br>bibliographical manual –<br>the main ways of activities<br>of Central Scientific Library<br>of V. N. Karazin Kharkiv National University . . . . .                    | 30 |
| <b>Donets V.</b> Electronic databases using<br>in a modern university library . . . . .                                                                                                                                    | 36 |
| <b>Malynovska V.</b> Cultural and educational activity<br>in Central Scientific Library of V. N. Karazin Kharkiv<br>National University . . . . .                                                                          | 39 |
| <b>Yevtushenko A.</b> About sources<br>of the formation of the book collection of Kharkov<br>University Library in 1920–1930 . . . . .                                                                                     | 43 |
| <b>Kononenko I.</b> Maria Sibylla Merian and her works . . . . .                                                                                                                                                           | 47 |
| <b>Reprintseva V.</b> T. V. Kalinskiy and his collections of scribal<br>copies of historical documents and books. . . . .                                                                                                  | 50 |
| <b>Bobrova M., Kaplin A.</b> The story of unique personal library<br>of professor P. A. Bezsonov . . . . .                                                                                                                 | 55 |
| <b>Glibitskaia S.</b> The unstudied heritage<br>of Grigoryi Chirikov . . . . .                                                                                                                                             | 59 |